

MATKOILTA JA KOTOA

Pertti Virtaranta *Kynällä kylmällä — kädellä lämpimällä. Muistiinpanoja tapauksista ja tapamisista.* Toimittanut Jaakko Yli-Paavola. SKST 582. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993. 356 s. ISBN 951-717-747-X.

Pertti Virtaranta *Suomeen suostuneita. Kielimiehiä ja kulttuuripersoonia.* Toimittanut Jaakko Yli-Paavola. SKST 624. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1995. 310 s. ISBN 951-717-859-X.

Nyt esiteltävissä kirjoissa akateemikko Pertti Virtaranta muistelee paitsi tutkimusmatkojaan ja niillä kohtaamiaan merkkihenkilöitä myös edustavaa joukkoa kielentutkijoita ja muita kulttuurivaikuttajia. Teokset pohjautuvat Virtarannan omiin,

kirjaa varten täydennettyihin kirjoituksiin tai puheisiin ja toisaalta nauhoitettuihin haastatteluihin. Kummankin teoksen on toimittanut Jaakko Yli-Paavola, ja hänen käsialaansa ovat myös kirjojen alkusanat. Tuskin erehdyn, jos arvelen, että kirjojen

▷

kaikinpuolisesta korkeasta tasosta sopii kiittää yhtä lailla erikoistutkija Yli-Paavola kuin itse Virtarantaa (tai Virtarantoja — käyhän puheena olevista kirjoistakin ilmi, kuinka kiinteää Virtaranta-puolisoiden yhteistyö on tutkimuksen saralla ollut). Kirjojen hienostunut ulkoasu on Markus Itkosen käsialaa.

MUISTIINPANOJA TAPAUKSISTA JA TAPAAMISISTA

Kynällä kylmällä — kädellä lämpimällä on Virtarannan 75-vuotispäivän kunniaksi julkaistu juhlakokoelma. Se sisältää neljä osastoa: Inkeri — mennyttä ja nykyaikaa, Karjala — kuin tuulispäässä hapsset, Henkilökuvia matkojen varrelta, Kahden kirjailijan lähituntumassa. Näistä laajin on henkilökuvien kokoelma kolminetoista kirjoituksineen.

Inkerin maata ja kansaa kuvaavista kirjoituksista (Rappulan röntyskä, Mäntyharjun poikia reissulla, Ruotsin inkeriläisten parissa) ensimmäinen johdattaa meidät sen perinteen ääreen, johon moni nykyihminen on törmännyt vasta Värttinä-yhtyeen lauluissa. Esimerkiksi: *Istu poika polvellain / ja et sie paljon paina. / Tulla alla laari laa ja alla laari laa, / mee, tulla laari laa ja alla laari laa. / Ko sie istut yhen kerran, / sit sie istut aina.*

Karjalaa käsitteleviä kirjoituksia on neljä: Erään tutkimusmatkan kuvaus — Aunuksen kylissä kesällä 1966, Ortjo Stepanovin vieraana rajantakaisessa Karjalassa 1987, »Ei varsin venäjää eikä suorastaan suomea», Tverinkarjaisten kulttuuriseura — Perustaminen ja alkutaival. Lainausta toiseksi mainitun kirjoituksen alusta kertoo hyvin, mikä tekee näistä Karjala-muistelmista kiintoisia ja arvokkaita: »Vaimoni ja minun sodanjälkeisistä Karjalan-matkoista riittäisi kertomista. Ne ovat saaneet meidät vakuuttuneiksi siitä, että eri puolilta rajan-

takaista Karjalaa löytyy edelleen sellaista aineistoa, joka suuresti monipuolistaa ja syventää Karjalan kansankulttuurin — kielien ja muun perinteen — tuntemusta. Kielienkin rikkaudesta tähänastiset painetut tutkimukset antavat vain välähdyksiä. Eivätkä karjalaiset kielimuodot ole Karjalan kylissä suinkaan sammuneet, vaikka niiden taantuminen ja jääminen enimmäkseen vain vanhan polven kotikieleksi onkin tosiasia.» (S. 93.)

Kirjan henkilökuvat peittävät laajan alueen läntisestä Suomesta (tai oikeastaan ihan Ruotsista asti) Inkeriin ja itäisimpään Karjalaan (Annastuuna — häntä en tavannut koskaan, Martti Myllyharju — Varjosta valoon, Pauliina Säkki Viljakkalasta, Sergei Honkala — Kihniöläinen tietomies, Kurkelan kylän Katri, Iro Filimonoff — Laukaansuun inkeroinen, Stepanida Pihlakas — Vatjalainen heimosisar, Vilho Jyrinoja — Karjalan patriootti viimeiseen hengenvetoon, Nasti Huotarinen-Aittavaara, Yrjö Aittavaaran testamentti — »Oppikaa elvyttämään hukkuneet», Mari Kyyrönen ja hänen elämänpiirinsä, Anna Vasiljevna Tšesnakova — Pyhäjärven lyydikkö, Stefan Sergejevitš Huotarinen — »Lintu on kirjava, minun elämäni kirjavampi». Näitä osin hyvin tiiviitä muotokuvia lukiessa ei voi olla oivaltamatta, millainen kyky — miksei intokin — Virtarannalla on löytää aitoja ja luonnonlahjakkuuksia kansan piiristä. Suosittelen erityisesti tutustumista edellä luetelluista viimeiseen, nerokasta lyydiläistä Stefan Huotarista kuvaavaan kirjoitukseen. (Sen jälkeen sopiikin sitten tarttua Huotarisen sanelemiin, Virtarannan julkaisemiin *Lyydiläisiin teksteihin.*)

Teoksen päättävät rikkaat kirjailijakuvat Taataa tapaamassa ja Keskusteluja Väinö Linnan kanssa. Edelliseen sisältyy katkelma ennen julkaisematonta Sillanpään puhetta, jossa on muun muassa kirjailijan hauska ja monella tapaa esittäjänsä kuvaa-

va luonnehdinta isä-Sillanpään puheesta: »Se puhu vallan toista murretta ettei sitä kyröö. Noin: 'Et ko mää sen sanon niin mää sanon sen sit sillailla.' Hän oli Kauvassalta. Siinä on se teeässä-äänne semmonen, semmonen 'messä'. 'Hän meni messään.' En tiälä, osaanko minä sitä sanoo. Ja kaikki noi murteet... Ja sitte, sitte deen kohlalla oli semmonen niinkun enkesmannien dee. Niin. Että se on hyvin intresanttia oli kylä.»

KIELIMIEHIÄ JA KULTTUURIPERSOONIA

Suomeen suostuneita -kokoelmaan on alkusanojen mukaan poimittu haastattelu kahdeksalta henkilöltä, jotka ovat eri kansallisuutta ja joilla kaikilla on suomen kielen taito. »Mitä tietä he ovat joutuneet Suomen kanssa tekemisiin? Miten he ovat ylittäneet korkean kielikynnyksen?» Tämmöisen johdannon jälkeen lukija ehkä hiukan ihmettelee, miksi kahdeksan joukossa on inkerin-suomalainen Unelma Konkka. Muut — Paul Ariste, Robert Austerlitz, Hans Fromm, A. D. Kylstra, György Lakó, Cecylia Lewandowska, Nicholas Poppe — ovat ainakin aidommin »Suomeen suostuneita»: kielemme opetelleita, kulttuuriimme kiintyneitä. Henkilökuva Unelma Konkasta on toki äärimmäisen kiinnostava ja välittää hienosti hänen persoonansa säteilyn, jonka lämmöstä olen itsekin saanut tilaisuuden nauttia.

Kirjoituksista puhdaspiirteisiä litteroituja haastatteluja ovat henkilökuvat Robert Austerlitzista (litteraatio Riho Grünthalin), Hans Frommista (litteraatio Klaas Ruppelin, suomennos Marjatta Lellmannin ja Merja Virtarannan), A. D. Kylstrasta (litteraatio Klaas Ruppelin, suomennos Merja Virtarannan), György Lakósta (litteraatio Riho Grünthalin), Nicholas Poppesta (litteraatio Riho Grünthalin). Nämä haastattelut

ovat kiintoisia etenkin siksi, että niitä lukiessa voi kuulla haastateltavan oman äänen kaikissa vivahteissaan. Esimerkiksi Hans Fromm puhuu viehättävän moniäänisesti: yhtäältä hän muistelee antoisaa ystävyyttään V. A. Koskenniemen kanssa ja toisaalta hän ilmenee hyvin lämpimäksi, huumaniksi ja demokraattiseksi ihmiseksi. Robert Austerlitzin haastattelu oli kuitenkin tämän moniäänisyys-aspektin puolesta minulle hienoinen pettymys: liekö nauhoitus-tilanne jäykistänyt »Roopen» vai miksi hänelle leimallinen huumori ja leikkisiä anarkismi on jäänyt tyystin piiloon? (Suositellen luettavaksi tämänvuotisia opiskelijalehti Siulasten numeroita, joissa Panu Hallamaa valottaa ansiokkaasti myös näitä Austerlitzin valloittavan persoonan puolia.)

Yli-Paavola mainitsee alkulauseessaan, että Suomen kielen nauhoitearkistossa on noin 2 800 tuntia kulttuurihistoriallisia talenteita. Viimeistään *Suomeen suostuneita* tai *Kynällä kylmällä — kädellä lämpimällä* -teoksia lukiessa tajuaa, mikä aarre meillä on noissa nauhoissa. Suurin kiitos tästä kuuluu tietysti Pertti Virtarannalle, jonka aloitteesta tuo arkisto perustettiin 36 vuotta sitten. ■

MATTI LARJAVAARA
Suomen kielen laitos,
PL 3 (Fabianinkatu 33),
00014 Helsingin yliopisto